

AQLI ZAIF O'QUVCHILARNING YOZMA NUTQINI RIVOJLANTIRISH JARAYONIDA AKT DAN FOYDALANISH METODIKASI

Usmonov Umid Allayorovich

Mustaqil tadqiqotchi, JDPU

konstantin99021@gmail.com

Anotatsiya. Mazkur maqolada aqli zaif o'quvchilarning yozma nutqini shakllantirish jarayonida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning metodik yondashuvlari tahlil qilingan. Multimedia, sun'iy intellekt, differensial yondashuv, gamifikatsiya va interaktiv platformalar orqali ta'lim jarayonini samarali tashkil etish imkoniyatlari ochib berilgan. Muallif tomonidan AKT vositalari orqali motivatsiyani oshirish, individual yondashuvni yo'lga qo'yish va yozma nutqni bosqichma-bosqich rivojlantirish bo'yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqilgan. Maqola maxsus ta'lim sohasida faoliyat yuritayotgan mutaxassislar, defektolog-pedagoglar va tadqiqotchilar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Аннотация. В данной статье рассматриваются методические подходы к использованию современных информационно-коммуникационных технологий в процессе формирования письменной речи у умственно отсталых учащихся. Раскрываются возможности эффективной организации учебного процесса посредством мультимедиа, искусственного интеллекта, дифференцированного подхода, геймификации и интерактивных платформ. Автором разработаны конкретные рекомендации по повышению мотивации, внедрению индивидуального подхода и поэтапному развитию письменной речи с применением ИКТ. Статья может быть полезна специалистам в области специального образования, дефектологам и исследователям.

Kalit so'zlar: Aqli zaif o'quvchilar, yozma nutq, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, elektron resurslar, differensial yondashuv, multimedia, sun'iy intellekt, gamifikatsiya.

Ключевые слова: Умственно отсталые учащиеся, письменная речь, информационно-коммуникационные технологии, электронные ресурсы, дифференцированный подход, мультимедиа, искусственный интеллект, геймификация.

Zamonaviy ta’lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o’rni tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, maxsus pedagogika sohasida AKT vositalari o’quvchilarning kognitiv faoliyatini faollashtirish, bilimlarni mustahkamlash hamda nutqiy kompetensiyalarni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Aqli zaif o’quvchilarning yozma nutqini rivojlantirishda bu texnologiyalardan foydalanish, bir tomondan, ta’lim oluvchining individual xususiyatlarini hisobga olishga, ikkinchi tomondan, o’quv motivatsiyasini kuchaytirishga xizmat qiladi. [5.b.45-50]

Aqli zaif o’quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etish uchun differensial yondashuv muhim hisoblanadi. AKT vositalari bu jarayonda o’quvchining bilim darajasiga mos yuklamalarni yaratishga imkon beradi. Masalan, interaktiv platformalar orqali turli murakkablik darajasidagi topshiriqlarni berish, dars davomida har bir o’quvchining ishtirokini monitoring qilish va natijalarni tahlil qilish mumkin. Shu orqali har bir o’quvchiga alohida yondashuvni ta’minlash imkoniyati kengayadi. Ayniqsa, yozma nutqni rivojlantirishga qaratilgan mashqlar, testlar va vizual materiallar bilan boyitilgan AKT resurslari ta’lim samaradorligini oshiradi.

Aqli zaif o’quvchilarda o’qishga bo’lgan motivatsiyani shakllantirish murakkab, ammo hal qilinadigan muammolardan biridir. Bu borada multimedia asosidagi elektron resurslar, gamifikatsiya elementlari va interaktiv dars modullari katta rol o’ynaydi. O’yin shaklidagi topshiriqlar, virtual mukofot tizimlari va mustaqil ishlar uchun video yo’riqnomalar o’quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi. Elektron darsliklar, mobil ilovalar va onlayn mashg’ulotlar esa ularning darsga bo’lgan qiziqishini kuchaytiradi va yozma nutqni rivojlantirishda faol ishtirok etishiga zamin yaratadi. [8.b-56-71].

Yozma nutqni rivojlantirishda foydalaniladigan AKT vositalariga interaktiv dasturlar, multimediali prezentatsiyalar, virtual darslar, matn muharrirlari, ovozli yordamchi dasturlar va mobil ilovalar kiradi. Bu vositalar orqali o’quvchi yozma nutqining strukturasi, imloviy va grammatik normalarni o’zlashtirish bilan birga, mustaqil fikr bayon qilishni o’rganadi. Masalan, "Google Docs" platformasida o’qituvchi bilan real vaqt rejimida ishlash imkoniyati, yoki "Grammarly" kabi tahrir vositalari yozma nutqdagi xatolarni aniqlashga yordam beradi. Aqli zaif o’quvchilar bilan ishlashda qo’llaniladigan metodik yondashuvlar orasida differensial yondashuv, vizual materiallarga tayanish, va interaktiv mashg’ulotlar muhim o’rin tutadi.

Interaktiv topshiriqlar, video darsliklar va tasviriy diktantlar orqali o‘quvchilarni yozishga bo‘lgan qiziqishi ortadi. Shu bilan birga, o‘yinli darslar va AKT vositalariga asoslangan kreativ topshiriqlar orqali dars jarayoni dinamik va samarali kichadi. [4.b-67-79].

Aqli zaif o‘quvchilar bilan ishlashda qo‘llaniladigan metodik yondashuvlar orasida differensial yondashuv, vizual materiallarga tayanish hamda interaktiv mashg‘ulotlar muhim o‘rin egallaydi. Bunday yondashuvlar o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olib, ularning bilim darajasiga mos tarzda ta’lim berishga imkon yaratadi. Ayniqsa, vizual vositalar — rasmlar, grafikalar, videodarsliklar orqali berilgan ma’lumotlar aqli zaif o‘quvchilar tomonidan osonroq qabul qilinadi va esda qolish darajasi yuqori bo‘ladi. Interaktiv topshiriqlar, video darsliklar, tasviriy diktantlar kabi vositalar orqali o‘quvchilarning yozma nutqqa bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularni mustaqil fikrlashga undash mumkin. Bu usullar orqali o‘quvchilar faollik ko‘rsatadi, bilimlarni amalda qo‘llashga intiladi va yozma nutqni shakllantirishdagi psixologik to‘siqlar asta-sekin bartaraf etiladi. Shuningdek, o‘yinli darslar va AKT vositalariga asoslangan kreativ topshiriqlar dars jarayonini yanada dinamik, jonli va qiziqarli qiladi. Masalan, virtual interaktiv testlar, multimedia asosidagi mantiqiy ketma-ketliklar, animatsion matn tahlillari orqali o‘quvchilar darsda faol ishtirok etadi, o‘z fikrini ifoda etishga harakat qiladi va natijada yozma nutq ko‘nikmalari bosqichma-bosqich rivojlanadi. Bu kabi yondashuvlar nafaqat didaktik maqsadlarga erishishga yordam beradi, balki o‘quvchilarda ijtimoiy moslashuvchanlikni, mustaqil fikrlashni va ijodkorlikni ham shakllantirishga xizmat qiladi.

Aqli zaif o‘quvchilarning yozma nutqini shakllantirishda uchraydigan muammolarga fonetik va grammatik xatolar, fikrni to‘liq ifoda qila olmaslik, so‘z boyligining cheklanganligi kiradi. AKT vositalari yordamida bu muammolarni bartaraf etish mumkin. Masalan, audio matnlar bilan ishlash, rasimli so‘zlashuv kartalari, video tafsif asosida matn tuzish kabi usullar o‘quvchilarda eshitish, tasavvur qilish va yozuv ko‘nikmalarini uyg‘unlashtiradi. So‘nggi yillarda sun‘iy intellekt (SI) asosidagi texnologiyalar ta’lim sohasida keng qo‘llanilmoqda. Aqli zaif o‘quvchilar bilan ishlashda SI texnologiyalari, jumladan, nutqni avtomatik tanish va tuzatish tizimlari, grammatik tahlil dasturlari va ovozli yordamchilar yordamida yozma nutqni mustahkamlash mumkin. Masalan, o‘quvchi yozgan matn avtomatik tarzda tahlil

qilinib, grammatik yoki imlo xatolari ko‘rsatiladi va takliflar beriladi. Bu esa o‘quvchining xatolar ustida mustaqil ishlashi va yozma ko‘nikmasini rivojlantirishi uchun qo‘shimcha imkoniyat yaratadi. [4.b-98-102].

Bunday metodik yondashuvlar maxsus ta’limda ta’lim sifati va samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Aqli zaif o‘quvchilarning yozuv ko‘nikmalaridagi ijobiy siljishlar, ularning nutqiy faolligidagi oshish, shuningdek, mustaqil ijodiy topshiriqlarni bajarish qobiliyatlaridagi o‘shish bu yondashuvning amaliy natijadorligini tasdiqlaydi. Aqli zaif o‘quvchilarning yozma nutqini shakllantirishda an’anaviy yondashuvlardan tashqari, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini (AKT) qo‘llashning samaradorligi tajriba-sinov ishlari asosida tekshirildi. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning yozuvga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularda mustaqil fikrlash, mazmunli va mantiqan izchil jumlar tuzish, shuningdek, nutqiy faollikni kuchaytirishga yo‘naltirildi. [2.b-45-52].

Misol uchun, haftalik blog yozish, virtual sinfda fikr almashish, va multimediali hikoya tuzish kabi topshiriqlar o‘quvchilarning mustaqil yozish qobiliyatini rivojlantiradi. Bunday yondashuvlar esa maxsus ta’limda natijadorlik ko‘rsatkichlarini sezilarli darajada yaxshilaydi. Xususan, haftalik blog yozish, virtual sinfda mavzu bo‘yicha fikr almashish, multimediali hikoya tuzish, onlayn testlar orqali o‘zini baholash kabi topshiriqlar orqali o‘quvchilar yozma nutqda o‘z fikrlarini ifodalashga o‘rganadi. Ular fikrini tizimli va izchil bayon etishga harakat qiladi, bu esa yozma nutqda grammatik va mantiqiy to‘g‘rilik darajasini oshiradi. Shuningdek, bu topshiriqlar motivatsiyani oshiradi, ijtimoiy faollikni kuchaytiradi hamda o‘quvchilarni mustaqil bilim olishga undaydi.

Aqli zaif o‘quvchilarning yozma nutqini shakllantirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish zamonaviy maxsus ta’limning ajralmas qismiga aylanmoqda. Tadqiqotlar va amaliy tajribalar shuni ko‘rsatmoqdaki, elektron resurslar, multimediali topshiriqlar, vizual materiallar va interaktiv platformalardan foydalanish o‘quvchilarda yozuvga nisbatan qiziqishni orttiradi, mustaqil fikrlash va o‘z fikrini yozma shaklda ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bunda o‘yinli yondashuvlar, tasviriy diktantlar, haftalik bloglar va virtual fikr almashuvlar kabi usullar dars jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etishga xizmat qiladi. AKT vositalariga asoslangan metodik yondashuvlar differensial va individual o‘qitish tamoyillarini to‘laqonli amalga oshirishga imkon beradi. Shuningdek, bunday

yondashuvlar orqali o‘quvchilarning nutqiy faolligi, lisoniy ong darajasi va ijtimoiy moslashuv ko‘nikmalari sezilarli darajada oshadi. Bu esa nafaqat ta’limiy natijalarni, balki o‘quvchilarning kundalik hayotda kommunikativ ehtiyojlarini qondirish imkoniyatlarini ham kengaytiradi.

Tajriba-sinov ishlari shuni ko‘rsatmoqdaki, yozma nutqni AKT asosida rivojlantirish metodikasi o‘quvchilarning umumiy nutq faolligini oshiradi, ularning o‘z fikrini ifodalash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Xususan, haftalik blog yozish, virtual sinfda fikr almashish va multimediali hikoya tuzish kabi topshiriqlar o‘quvchilarning mustaqil yozish qobiliyatini rivojlantiradi. Blog yozish topshiriqlari o‘quvchilarga o‘z fikrlarini erkin ifodalash, yozuvni tartibga solish va mavzuni kengroq yoritish imkonini berdi. Virtual sinfda fikr almashish esa o‘quvchilarda muloqot madaniyatini rivojlantirdi, ular bir-birining fikrlarini tinglash va tahlil qilish ko‘nikmalarini egalladilar. Multimediali hikoya tuzish esa vizual materiallarga tayanib, o‘quvchilarning ijodiy va tasavvur qilish qobiliyatlarini shakllantirdi. Bunday interaktiv yondashuvlar o‘quvchilarning yozma nutqini nafaqat yuqori darajaga ko‘taradi, balki ularning intellektual va ijodiy salohiyatini ham rivojlantiradi. Bundan tashqari, o‘yinlar va tasviriyl diktantlar kabi kreativ topshiriqlar yordamida dars jarayoni dinamik va qiziqarli kechdi. Ushbu yondashuvlar maxsus ta’limda yozma nutqni rivojlantirishda samarali natijalarni ko‘rsatdi. Tajriba natijalari shuni tasdiqladiki, AKT vositalarini qo‘llash o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, mantiqiy izchillik va nutqiy faollik darajasini sezilarli darajada oshiradi. Bu metodik yondashuv maxsus ta’limda natijadorlikni yaxshilash va o‘quvchilarni yozma nutqni rivojlantirishga faol jalb qilish uchun zarurdir.

Xulosa qilib aytganda, aqli zaif o‘quvchilarning yozma nutqini rivojlantirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish ularga moslashtirilgan, shaxsiy ehtiyojlarga yo‘naltirilgan ta’lim muhitini yaratish imkonini beradi. Shu bois, bu yo‘nalishda ilmiy-uslubiy tadqiqotlar va tajriba-sinov ishlarini yanada chuqurlashtirish, pedagoglarning AKT kompetensiyalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Flerina, N. V. (2020). Elektronnyye resursy v spetsial’nom obrazovanii. Sankt-Peterburg: Rech’.
2. Gorbacheva, A. L. (2020). Logopedicheskiye programmy dlya razvitiya rechi u detey s OOP. Moskva: Akademiya. 98-102
3. Ilyina, T. N. (2019). Elektron o‘quv materiallarining samaradorligi. Innovatsion ta’lim, 1(2), 56-61.
4. Ismoilov, A. (2021). O‘qitish metodikasi va innovatsion texnologiyalar. Toshkent: Akademiya. 1(3), 67-79
5. Karimova M. A. (2022). Logopedik interaktiv dasturlar orqali nutqni rivojlantirish. Defektologiya, 3(1), 45-50.
6. Xolmatova, M. (2024). O‘quvchilarning yozma nutqini rivojlantirishda AKTning ro‘li. Maxsus ta'lim jurnali, 3(1), 45-52.